

UNIVERSITATEA "BABEȘ-BOLYAI"
FACULTATEA DE LITERE
DEPARTAMENTUL DE ETNOGRAFIE ȘI ANTROPOLOGIE MAGHIARĂ

Viața și opera unui scriitor "intrus"

Contextele manuscriselor lui Szabó Miklós (1907–1982)

REZUMAT

Îndrumător științific:

prof. univ. dr. Keszeg Vilmos

Doctorand:

Nagy Réka

Cluj-Napoca

2012

Cuprins

Introducere

1. Individul în cercetările științelor sociale
 - 1.1. Scriitorul „intrus”?
2. La limită. Abordarea istorico-științifică a poeziei și a poezilor
 - 2.1. Abordări de istorie a literaturii
 - 2.1.1. Suba Lajos și revista *Szilágyság* (*Sălajul*)
 - 2.2. Abordări istorico-etnografice
 - 2.2.1. Poeți populari în perioada socialistă. Exemplul lui Gábor Ferenc
3. Utilizarea autobiografiei și a biografiei
 - 3.1. Autobiografia lui Szabó Miklós
 - 3.2. Utilizarea biografiei
4. Rolurile legate de poezie ale lui Szabó Miklós
 - 4.1. Poetul de ocazie
 - 4.1.1. Poezii în uzul bisericesc
 - 4.1.2. Poezii la punctele de cotitură a vieții
 - 4.2. Poetul popular
 - 4.2.1. Interpretarea rolului de poet, sarcina socială a scriitorilor și scrierea poeziei
 - 4.2.2. Posibilități de manifestare și încercări de integrare în socialism
 - 4.3. *Vadgyümölcsök* (*Fructe sălbatice*)
 - 4.3.1. *Vadgyümölcsök* (*Fructe sălbatice*) I-II.
 - 4.3.2. *Vadgyümölcsök* (*Fructe sălbatice*) III.
5. Cititul în viața lui Szabó Miklós
 - 5.1. Surse și izvoare
 - 5.2. Cărțile – locul, răspândirea și uzul lor în contextul cursului vieții
 - 5.3. Strategii de citire și interpretare
6. Istorie, istorie locală, istorie personală
 - 6.1. Uzul social al cunoașterii istorice, organizarea istoriei naive și specialiștii locali ai trecutului
 - 6.1.1. Izvorul cunoștințelor istorice ale lui Szabó Miklós
 - 6.1.2. Exprimarea cunoștințelor istorice în condiția minoritară de după primul război mondial
 - 6.1.3. Ocaziile festive ale *micii lumi maghiare* și amprente textuale ale acestora
 - 6.1.3.1. Episoade pe baza presei regionale
 - 6.1.3.2. Poeziile scrise pentru ocazii și manifestările artistice ale lui Szabó Miklós în *mica lume maghiară*
 - 6.1.3.3. Dezvelirea drapelului țării și a monumentului eroilor la Boghiș
 - 6.1.3.4. Drapelul țării și monumentul eroilor din Boghiș după cel de-al doilea război mondial
 - 6.1.4. Poezii din lagăr
 - 6.1.5. Exprimarea cunoștințelor istorice după întoarcerea acasă din lagăr
 - 6.2. Istoria locală
 - 6.2.1. Motivațiile scrierii istoriei locale, sursele folosite și structura
 - 6.2.2. Poezii în manuscrisele de istorie locală
 - 6.2.3. *Néprege* (*Legendă populară*)
 - 6.2.4. Poezii din perioada socialistă
 - 6.3. Istoria personală

Concluzii și teze

Bibliografie

Anexă

Cuvinte cheie: poezie de ocazie, poetici alternative, scriitor intrus, poet popular, scrisul popular, specialist, scrierea poeziei, uzul poeziei.

Rezumat, concluzii, teze

Cercetarea de față are la bază analizarea unui fond de manuscrise, moștenire a sălăjeanului Szabó Miklós (1907–1982). Astfel că cercetarea focusează pe de o parte pe cursul vieții individuale, și pe contextele care figuraseră ca și cadrul posibilităților acestuia, pe de altă parte pe o practică creativă specifică: scrierea poeziei.

1. Interpretarea tradiției poeticii alternative în diferite discipline

După exprimarea poziționării teoretice a cercetării asupra unui individ, am efectuat o prezentare istorico-științifică a tradiției îndepărtate a scrierii de poezie cu ajutorul unor abordări de istorie literară și etnografică. Manifestarea prin versuri nu se limitează doar la literatură, adică beletristică, ci i se poate identifica o arie de acțiune socială mult mai vastă. În fundalul aprecierii ambivalente a creatorilor care susțin tradiția *poeticii alternative* am identificat următoarele: schimbarea noțiunii de literatură, procesul de instituționalizare a literaturii, teza creației colective create și susținute de către etnografie, respectiv existența specifică a acestei forme a poeziei (legătura de anumite ocazii, legăturile locale/regionale).

2. Funcțiile exprimării autobiografice și biografice

În capitolul intitulat *Utilizarea autobiografiei și a biografiei* am comparat diferitele povestiri ale vieții scrise de către Szabó Miklós în diverse situații existențiale, folosind diverse forme de gen, și am arătat procesul conform căreia identificarea sa de *poet popular* devine tot mai accentuată, iar referințele literare devin o parte integrantă a povestirii vieții. Scrisul, scrierea poeziilor a devenit o activitate cu un impact determinant din punctul de vedere al strategiei de viață. Prin cunoștințele sale biografice el a creat o comunitate virtuală, descoperind acele puncte de legătură prin care s-a integrat pe sine în cercul intelectualilor și literaților, cu un rol public activ, totodată legitimând activitatea sa legată de scris, activitate care de fapt nu rezulta din poziția sa socială inițială.

3. Scrierea poeziei și rolurile sociale

Am prezentat activitatea legată de poezie a lui Szabó Miklós prin rolurile de *poetul de ocazie* și *poetul popular*. Textele legate de uzul bisericesc, de punctele de cotitură a vieții, respectiv de festivitățile evenimentelor istorice majore ale secolului 20 au dovedit existența unei necesități ale comunităților confesionale, familiale, locale și etnice cu privire la poezie și implicit la specialistul local al ei. Identificarea contextelor utilizării poeziei a adus la lumină

bogăția funcțiilor legate de uzul poeziei. Poezia mediază relațiile sociale, ajută la formarea și susținerea acestor relații, totodată ajută la trăirea punctelor de cotitură a vieții umane și a ocaziilor de sărbătoare. Specialistul *scrierii poetice* nu numai că deservea necesitățile, cerințele ocazionale față de poezie, ci aceste ocazii însemnau pentru el forurile primare ale exprimării, manifestării publice. Reușitele acestor manifestări au dus la accentuarea interpretării rolului de poet. În cazul acestui specialist, care s-a identificat drept *poet popular*, am analizat concepțiile sale legate de literatură, poezie și rolul social al poetului. În subcapitolul *Posibilități de manifestare și încercări de integrare în socialism* am urmărit care au fost posibilitățile pentru o persoană care își dorea să fie recunoscut ca poet într-un sistem totalitar, sistem care-i oferea poezilor muncitori și populari o relativă publicitate. Până când evenimentele culturale locale și regionale, transmisiile televizate și știrile presei determinate de ideologia erei respective i-au oferit foruri de manifestare, încercările sale de integrare în viața literară au dus la eșecuri în șir. Eșecurile sale privind publicarea creațiilor literare au scos la lumină acele structuri, care în anumite perioade ale acelei ere serveau drept cadru de realizare a ambițiilor poetice personale.

4. Cititul în mediul rural

În următorul capitol am analizat rolul cititului în viața individuală. În fundalul rolurilor sale legate de poezie și istorie locală se poate identifica influența lecturilor întâmplătoare. Cititul a însemnat pentru el forma primară a autodidactismului, astfel că cunoștințele sale literare și istorice care erau proeminente în mediul său mai restrâns și le-a însușit printr-o practică de citire regulată. Manuscrisele sale au păstrat amprenta atitudinii sale de cititor, punctele sale de vedere interpretative și urmele dialogurilor active purtate cu textele citite. În cazul său cititul nu s-a limitat doar la uzul individual, ci s-a angajat pentru popularizarea literaturii și transmiterea conținutului citit în mediul său rural.

5. Specialistul istoriei locale

În capitolul organizat împrejurul cuvintelor cheie: istorie, istorie locală, istorie personală, folosind mai multe puncte de vedere analitice, am cuprins cea mai vastă parte a fondului de manuscrise ale lui Szabó Miklós. Pe de o parte am cuprins – prin contextul lor – acele ocazii și foruri, care legate de evenimentele istorice ale secolului 20 au creat necesitatea și posibilitatea de manifestare a practicii alternative a poeziei și a reprezentantului acesteia. Scrierea și uzul poeziei a fost prezent atât sub nivelul publicității stării minoritare cât și în seria de ocazii festive ale perioadei *micii lumi maghiare*, în microcosmosul specific al lagărului, în scenele publice sau ascunse ale socialismului. În comunitatea sa locală Szabó Miklós era considerat specialistul cunoștințelor istorice. Sensibilitatea sa istorică, bogăția și

sursele cunoștințelor sale istorice sunt documentate prin poeziile și lucrările sale de istorie locală. Persoana sa este un exemplu pentru faptul că în cultura populară gândirea și scrierea despre istorie și-a avut locul și timpul său în viața de zi cu zi. Forma în versuri s-a dovedit a fi potrivită pentru a cuprinde cunoștințele istorice, devenind un spațiu textual unde timpul trecutului se îmbină cu timpul local și cu timpul vieții umane. Uzul, citirea și interpretarea ocazională a unor versuri care cuprind o concentrație a cunoștințelor despre istoria națională și-a adus aportul la formarea cunoștințelor despre trecut. Poeziile cu tematică istorică scrise de către Szabó Miklós au documentat timpul trecător al secolului 20 dintr-o perspectivă „de jos”. Textele sale însă nu sunt doar simple documente. El și-a privit chiar și propria viață prin filtrul cunoștințelor sale istorice, cunoștințe care se clădeau pe evenimente determinante și izvoare eclectice. Aceste cunoștințe au determinat modul în care a interpretat evenimentele actuale și și-a interpretat formarea cursului vieții. Prin interpretările mele – completând fenomenul documentării evenimentelor în versuri – am arătat cum poeziile, uzul poeziei pot deveni catalizatoare ale evenimentelor. Ca specialist al cunoștințelor istorice, prin creațiile sale Szabó Miklós nu numai că și-a adus aportul la formularea locală a reprezentațiilor legate de trecutul național, ci și-a asumat editarea, păstrarea și transmiterea istoriei locale. Lucrările sale de istorie locală, memoriile sale cât și o parte dintre poezii au avut rolul de a reprezenta trecutul local, evenimentele locale, peisajul local, de a vehicula elementele de cunoaștere locală dar și de a manifesta identitatea locală.

6. Funcțiile scrisului în viața unui poet popular

Pornind de la analiza fondului de manuscrise a unei persoane, am arătat prezența și utilizarea multilaterală a unei forme specifice a scrisului, în primul rând a scrisului poetic exprimat prin scrierea poeziilor, într-un context local și regional din secolul 20. Cercetarea efectuată a dovedit existența paradigmei *poeticilor alternative*, al poeziei de ocazie legate de individ, de spațiu și de timp. Pe baza volumelor de poezii ale lui Szabó Miklós păstrate în manuscris și a contextelor reconstruite ale utilizării poeziei se poate afirma că poeziile sunt prezente în viața de zi cu zi, la punctele de cotitură a vieții, la ocaziile comunitare legate de familie și prieteni, la ocaziile festive bisericesti, în ritualurile comemorative, pe front pe timp de război, în taberele de muncă, în cadrul cursurilor agricole, în textele narative locale, în lucrările de istorie locală, în fondurile personale, pe paginile presei locale, iar prin caracterul multiplu al existenței lor se prezintă potrivite să ia parte la crearea și menținerea relațiilor reale și virtuale, să ajute la trăirea evenimentelor, la exprimarea emoțiilor și relațiilor, să documenteze timpul trecător, cât și evenimentele determinante ale vieții individuale și a comunităților, să ajute la prelucrarea experiențelor istorice traumatice, să devină conservatorii cunoștințelor istorice,

literare și celor legate de agricultură, să nuanțeze narațiunea istorică, să exprime identitatea personală, confesională și etnică, să devină glasul experiențelor lecturilor, a problemelor sociale, a insultelor suferite de individ sau comunitate, să devină o activitate care determină modul de trai.

Ca specialist al poeziei, Szabó Miklós era un reprezentant al literaturii într-o comunitate rurală a secolului 20, deservind necesitățile instituțiilor și a comunităților organizate conform unor diverse puncte de vedere vis a vis de poezie, totodată formând concepțiile legate de literatură. Ca poet și specialist al cunoștințelor istorice, în limitele cadrului de efect al scrierilor sale, într-un mediu rural, el a determinat organizarea cunoștințelor istorice, a creat, a consolidat și a făcut posibil prin folosirea diferitelor forme de gen exprimarea, comunicarea reprezentațiilor narrative referitoare la trecutul local. Identificarea rolurilor multiple însumate de un agricultor care și-a dobândit cunoștințele considerate extraordinare pe plan local într-un mod autodidact a făcut posibilă conturarea individului care a avut un impact determinant în organizarea culturii pe plan local.

Bibliografie reprezentativă

ADORNO, Theodor W.

1998 A félműveltség elmélete. In: Wessely Anna (szerk.): *A kultúra szociológiája*. Osiris Kiadó, Budapest, 96–113.

APOR Péter

2008 A mindennapi élet öröme. In: Horváth Sándor (szerk.): *Mindennapok Rákosi és Kádár korában. Új utak a szocialista korszak kutatásában*. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 13–49.

APPADURAI, Arjun

2001 A lokalitás teremtése. *Regio. Kisebbség, politika, társadalom* 12. évf. 3. sz. 3–32.

BAUSINGER, Hermann

1995 *Népi kultúra a technika korszakában*. Osiris – Századvég, Budapest.

BENSA, Alban – FABRE, Daniel (dir.)

2001 *Une histoire à soi. Figurations du passé et localités*. (Collection Ethnologie de la France. Cahier 18.) Éditions de la Maison des sciences de l'homme, Paris.

CARR, David

1999 A történelem realitása. In: Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 3. A kultúra narratívái*. Kijárat Kiadó, Budapest, 69–84.

CHARTIER, Roger

2009 A világ mint reprezentáció. In: Kisantal Tamás (szerk.): *Narratívák 8. Elbeszélés, kultúra, történelem*. Kijárat Kiadó, Budapest, 35–54.

DE CERTEAU, Michel

1990 *L'invention du quotidien*. 1. Arts de faire et 2. Habiter, cuisiner, éd. Établie et présentée par Luce Giard. Gallimard, Paris.

2006 [1975] A historiográfiai művelet. In: Benda Gyula – Szekeres András (szerk.): *Az Annales. A gazdaság-, társadalom-, és művelődéstörténet francia változata*. (Atelier füzetek, 13.) L'Harmattan – Atelier, Budapest, 477–496.

FABRE, Daniel

1997 Introduction. Seize terrains d'écriture. In: Fabre, Daniel (dir.): *Par écrit. Ethnologie des écritures quotidiennes*. (Collection Ethnologie de la France. Cahier 11.) Éditions de la Maison des sciences de l'homme, Paris, 1–58.

FABRE, Daniel (dir.)

1997 *Par écrit. Ethnologie des écritures quotidiennes*. (Collection Ethnologie de la France. Cahier 11.) Éditions de la Maison des sciences de l'homme, Paris.

2000 *Domestiquer l'histoire. Ethnologie des monuments historiques*. (Collection Ethnologie de la France. Cahier 15.) Éditions de la Maisons des sciences de l'homme, Paris.

GYÁNI Gábor

2007 Mítoszban, folklórban és történelemben elbeszélte múlt. In: Szemerényi Ágnes (szerk.): *Folklór és történelem*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 9–17.

GYŐRFFY Gábor

2009 *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában. A romániai magyar nyilvánosság korlátozása a kommunista diktatúra időszakában*. Komp-Press Kiadó, Kolozsvár.

GYŐRI László (szerk.)

2002 *Piros a vér a pesti utcán. Az 1956-os forradalom versei és gúnyiratai*. Magyar Napló Kiadó, Budapest.

HALBWACHS, Maurice

1925 *Les cadres sociaux de la mémoire*. Paris.

HANKISS Ágnes

1980 „Én-ontológiák.” Az élettörténet mitologikus áthangolása. In: Frank Tibor – Hoppál Mihály (szerk.): *Hiedelemrendszer és társadalmi tudat II*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 30–38.

HARTOG, Francois

2006 *A történetiség rendjei*. (Atelier füzetek, 9.) L'Harmattan – Atelier, Budapest.

JAKAB Albert Zsolt – KESZEG Anna – KESZEG Vilmos (szerk.)

2007 *Emberek, életpályák, élettörténetek*. (Kriza könyvek 30.) BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

K. HORVÁTH Zsolt

2011 Az életrajzi térről. Szempontok a biográfiai módszer és a szinoptikus szemlélet történeti alkalmazásához. *Korall. Társadalomtörténeti folyóirat* 12. évf. 44. sz. 154–176.

KESZEG Anna

2011 *Gyöngyössi János. Szövegek és kontextusok*. (Ligatura) Ráció Kiadó, Budapest.

KESZEG Vilmos

1999 Írásbeliség a népi kultúrában. In: Keszeg Vilmos (szerk.): *Kicsiny dalaim. Népi költők antológiája*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 5–47

2003 Csángó írástudók, csángó költészet. *Korunk* 14. évf. 9. sz. 57–60.

2004 Határ, határmódosítás, határátlépés. Történetek a kisebbségi sorsról. *Néprajzi Látóhatár* 13. évf. 3–4. sz. 41–86.

2005 Az írás szerepe egy asszony életében. In: Keszeg Vilmos (szerk.): *Specialisták. Életpályák és élettörténetek II*. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 583–664.

2006 *Egy Hir adás a' Késő Maradékhoz. 17–20. századi erdélyi toronygombiratok*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

2007a A történelmi emlékezet alakzatai. In: Szemerényi Ágnes (szerk.): *Folklór és történelem*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 18–43.

2007b Élettörténetek populáris regiszterekben. In: Jakab Albert Zsolt – Keszeg Anna – Keszeg Vilmos (szerk.): *Emberek, életpályák, élettörténetek*. (Kriza Könyvek 30.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 151–197.

2008 *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség*. (Néprajz egyetemi jegyzetek 3.) KJNT – BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.

2011 A történetmondás funkciói a 20. században. *Korunk* 22. évf. 3. sz. 22–27.

KESZEG Vilmos – SZALMA Anna-Mária (szerk.)

2011 *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 19. A 20. század (biografikus) történetei*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

KÖVESDI Péter – MARTON Péter – SZILÁGYI Márton (szerk.)

1990 *Megfúvom fűzfalantomat. Szórakoztatóan rossz versek antológiája*. Zenit Könyvek, Budapest.

KÜLLŐS Imola

2004 *Közköltészet és népköltészet. A XVII-XIX. századi magyar világi költészet összehasonlító műfaj-, szüzsé- és motívumtörténeti vizsgálata.* L'Harmattan Kiadó, Budapest.

KÜLLŐS Imola – VASVÁRI Zoltán (szerk.)

2006 *Áldozatok. A második világháborús hadifogolytáborok és a sztálini lágerok folklórjáról.* L'Harmattan Kiadó, Budapest.

LÁSZLÓ János

2003 Történelem, elbeszélés, identitás. In: Rákai Orsolya – Z. Kovács Zoltán (szerk.): *A narratív identitás kérdései a társadalomtudományokban.* Gondolat Kiadói Kör – Pompeji, Budapest – Szeged, 156–172.

LÓRÁND Zsófia – SCHEIBNER Tamás – VADERNA Gábor – VÁRI György (szerk.)

2006 *Laikus olvasók? A nem-professzionális olvasás értelmezési lehetőségei.* L'Harmattan Kiadó, Budapest.

LYONS, Martin

2001 La culture littéraire des travailleurs. Autobiographies ouvrières dans l'Europe du XIXe siècle. *Annales. Histoire, Sciences Sociales* 56e année, n^o4–5. 927–946.

MARK, Vera

1997 L'écriture de soi entre Histoire et autobiographie. In: Fabre, Daniel (dir.): *Par écrit. Ethnologie des écritures quotidiennes.* (Collection Ethnologie de la France. Cahier 11.) Éditions de la Maison des sciences de l'homme, Paris, 361–376.

MOUACI, Aude

2001 *Les poètes amateurs. Approche sociologique d'une conduite culturelle.* L'Harmattan, Paris.

NIEDERMÜLLER Péter

1988 Élettörténet és életrajzi elbeszélés. *Ethnographia* 99. évf. 3–4. sz. 376–389.

OLOSZ Katalin

2005 Irodalom – folklór – közköltészet határán. In: Szemerényi Ágnes (szerk.): *Folklór és irodalom.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 40–46.

PETRESCU, Dragoş

1998 400000 de spirite createoare: „Cântarea României” sau stalinismul naţional în festival. In: Lucian Boia (ed.): *Miturile comunismului românesc.* Editura Nemira, Bucureşti, 239–251.

RICEUR, Paul

1999 Emlékezés – felejtés – történelem. In: Thomka Beáta – N. Kovács Tímea (szerk.): *Narratívák 3. A kultúra narratívái.* Kijárat Kiadó, Budapest, 51–67.

STANDEISKY Éva

1996 *Az írók és a hatalom (1956–1963)*. 1956-os Intézet, Budapest.

SZILÁGYI Márton

2009 Csokonai Vitéz Mihály mint alkalmi költő. In: Bali János – Turai Tünde (szerk.): *Élet/út/írások. Szilágyi Miklós tiszteletére*. MTA Néprajzi Kutatóintézet – ELTE BTK Néprajzi Intézet, Budapest, 295–304.

TAKÁCS Lajos

1951 Népi verselők, hírversírók. *Ethnographia* 62. évf. 1–2. sz. 1–49.

1958 *Históriások, históriák*. Akadémiai Kiadó, Budapest